

Cheslava Namoniuk*Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)*

Migration Crises as a Component of the Conflict Between the Civilized World and Russia

The purpose of the research is to identify the interconnection between migratory crises, which increase the vulnerability of the EU countries to other important factors and have a significant impact on their domestic and foreign policy, and the intensification of hostile activity of the Russian Federation on the continent.

The relevance of the article is caused by the need to study the civilizational dimension of the conflict with Russia's use of migrants as weapon and political manipulation instrument against the USA and the European Union as stronger opponents.

The results of the research reveals cause-and-effect links between the aggressive rhetoric, actions and expectations of the Russian Federation toward European countries and the United States in the current issues of increasing global migratory trends. The work detects the Kremlin's involvement in the migratory crisis in Europe in 2015-2016 and analyzes its role in the formation of Syrian refugees flows. It also assesses Russia's involvement in the inspiration of the migratory conflict at the Belarusian-Polish border and characterizes the "necropolitics" of the Lukashenko regime to please Moscow by applying pressure on foreign nationals and the phenomenon of "weaponized migration".

This article explains the reasons for the disparity in the views of European countries on the future of the European Union and on relations with Russia. The article provides examples of its intrusion into internal affairs of the most influential European states, imposition of partnership with them, manipulation and blackmailing with the aim of controlling their foreign policy decisions. The article discusses possible scenarios of events in the world in case of Russia's further aggression against Ukraine and recommends reviewing cooperation between the civilized powers and Russia in order to preserve the status quo in the arrangement of political forces in the world.

The conclusion of the work summarizes the scale of the conflict between Russia and the West. The necessity of immediate decisive measures for restoration of territorial integrity of Ukraine was substantiated in the article. The investigation suggests the opportunities for further research of the migratory factor in the formation of a comprehensive picture of the Kremlin's hybrid threat to the modern Europe and the world in general in destruction of the existing world order.

Keywords: *Russian threat, migratory crises, "weaponized migration", demonstrative "solidarity" of the Russian Federation, Moscow's intrusion, political manipulation, migration diplomacy, foreign policy of the EU, the USA, Ukraine*

Чеслава Намонюк*Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)*

Міграційні кризи як складова конфлікту між цивілізованим світом та Росією

Метою дослідження визначено вияв взаємозв'язку між міграційними кризами, що підвищують вразливість країн ЄС перед іншими важливими викликами й мають значний вплив на їх внутрішню та зовнішню політику, та посиленням ворожої активності Російської Федерації на континенті.

Актуальність теми статті зумовлена необхідністю вивчення цивілізаційного виміру конфлікту з використанням мігрантів у якості зброї та політичного маніпулювання сильнішим супротивником, яким для Росії залишається Захід в обличчі США та Євросоюзу.

Результатами наукової розвідки стало виявлення причинно-наслідкових зв'язків між агресивною риторикою, діями та очікуваннями Російської Федерації стосовно європейських країн та США в сучасних умовах посилення світових міграційних тенденцій. У роботі встановлено причетність Кремля до міграційної кризи в Європі у 2015-2016 рр. та проаналізовано його роль у формуванні потоків сирійських біженців. Оцінено також участь Росії в інспірації міграційного конфлікту на білорусько-польському кордоні та охарактеризовано «некрополітику» режиму Лукашенки як спробу догодити Москві через застосування тиску на іноземних громадян та феномену «озброєної міграції».

У статті з'ясовано причини розрізненості європейських країн у поглядах щодо майбутнього ЄС та щодо відносин з Росією, наведено приклади її втручання у внутрішні справи найвпливовіших держав Європи, імітації партнерства з ними, маніпуляцій та шантажу з метою контролю над їх зовнішньополітичними рішеннями. Окреслено можливі сценарії розвитку подій у світі у випадку подальшої агресії РФ щодо України та запропоновано переглянути взаємодію цивілізованих держав з Росією задля збереження статус-кво у розстановці політичних сил у світі.

У висновках до роботи узагальнено масштаби конфлікту Росії та Заходу, обґрунтовано необхідність негайних рішучих кроків щодо відновлення територіальної цілісності України та запропоновано аспекти подальших досліджень міграційного чинника для формування комплексної картини гібридної загрози Кремля сучасній Європі та світу в прагненні зруйнувати існуючий світовий порядок.

Ключові слова: російська загроза, міграційні кризи, «озброєна міграція», демонстративна «солідарність» РФ, втручання Москви, політичні маніпуляції, міграційна дипломатія, зовнішня політика ЄС, США, Україна

Вступ.

Тенденція посилення міграційних потоків через кордони національних держав впливає на зовнішньополітичну взаємодію цих держав з іншими учасниками міжнародної системи та стає об'єктом міждержавної дипломатії у XXI ст. Тому значення міграційного чинника у світовій політиці неможливо применшити у сучасному світі, коли він перетворюється на серйозний важіль політичного тиску й шантажу (Tsourapas, & Zartaloudis, 2021).

Метою нашого дослідження є вияв взаємозв'язку між міграційними кризами, що підвищують вразливість країн ЄС перед іншими важливими викликами й мають значний вплив на їх внутрішню та зовнішню політику, та посиленням ворожої активності Російської Федерації на континенті.

Основними методами, що дали змогу підтвердити нашу наукову гіпотезу були: аналіз інформаційних джерел, спостереження, івент-аналіз, метод дедукції та екстраполяції. Аналіз наукової літератури допоміг виокремити чіткі тенденції у дослідженнях суміжних дисциплін, як-от: політика, психологія, міграція та безпека.

Концепцію міграційної дипломатії у науковій літературі протиставили міграційній політиці та практиці Ф. Адамсон та Г. Цурапас (2019), показавши, як інтереси та владу державних акторів визначає те, є вони донорами, реципієнтами, чи країнами транзиту мігрантів, та пов'язавши ці питання з безпекою, економікою, ідентичністю, м'якою силою та стратегією переговорів держав, що прагнуть отримати абсолютну чи відносну вигоду від міграційних криз.

Взаємодію між емоціями та міжнародною політикою виявила Регіна Хеллер (Heller, 2018), дослідивши риторику офіційної Москви починаючи з середини 1990-х рр. методом якісного контент-аналізу семантичних моделей гніву. А С. Гуркан та О. Терзі (Gürkan & Terzi, 2021) пояснюють, чому при аналізі зовнішньої політики ЄС, зокрема й міграційної політики, важливо враховувати емоційний фактор.

Сучасну ситуацію на польсько-білоруському кордоні висвітлено у статті Раян та Лопез (Ryan, & Lopez, 2021). Авторки вдаються до порівняння політики Лукашенки з тиранією найнебезпечніших африканських держав.

Основні фактори збереження світового порядку перелічив Г. Кіссінджер у книзі «Світовий порядок» (Kissinger, 2014). Подальші ж сценарії розвитку подій у світі залежно від збереження суверенітету України намітив В. Портников (2021).

То ж, можемо стверджувати, що доволі багато вчених та політиків займаються вивченням питань, піднятих нами в якості предмету дослідження. Однак, цивілізаційний вимір використання мігрантів у якості зброї та політичного маніпулювання сильнішим супротивником залишається поки недостатньо вивченим.

Результати дослідження.

Зі збільшенням кількості мігрантів у світі до 244 млн осіб у 2015 р., включно з більш, ніж 21 млн біженців, які рятуються від війни та переслідувань, словосполучення "глобальна міграційна криза" стало домінувати в заголовках ЗМІ. Аж до початку пандемії Covid-19 значна увага приділялася гуманітарним та внутрішньополітичним наслідкам транскордонного переміщення населення: тисячі мігрантів і біженців загинули при спробі перетнути Середземне море, а у США імміграційні питання відіграли важливу роль у президентській виборчій кампанії 2016 р. Напередодні голосування щодо Brexit у Великій Британії політичні еліти, що виступали проти ЄС, використали питання імміграції, щоб зіграти на занепокоєнні суспільства з приводу тероризму, економічної нестабільності й національного суверенітету, оскільки у публічному дискурсі в британських ЗМІ та серед політиків міграція представлена в негативному ключі як загроза суверенітету та стабільності національної держави, що прагне "повернути контроль" над своїми кордонами. Вибори в країнах ЄС, і не тільки, також вивели політику стосовно біженців та імміграції на передній план суспільних дебатів. Між тим, такі держави, як Туреччина, Ліван та Йорданія, відчайдушно намагались розмістити майже 5 млн вимушених переселенців внаслідок військового конфлікту в сусідній Сирії, а Греція, Італія та інші країни Європи стикнулися зі швидким напливом мігрантів та біженців, які лише в 2015 р. перетнули кордони ЄС у кількості 1 млн осіб. Критична ситуація з сирійськими біженцями призвела до заяви короля Йорданії Абдалли у лютому 2016 р., що Йорданія перебуває у "точці кипіння" через притік іммігрантів. За 2 дні на конференції донорів у Лондоні був підписаний Йорданський договір, за яким передбачалось надання країні допомоги розміром 1,4 млрд доларів на період 2016-18 рр. Тоді ж президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган зайняв агресивнішу позицію стосовно

ЄС та погрожував Брюсселю «відчинити двері» біженцям у Грецію й Болгарію, які межують з Туреччиною (Adamson, & Tsourapas, 2019).

На думку Дж. Холліфілда, сучасні держави є "міграційними державами", в яких управління міграційними потоками є центральним компонентом державних функцій та інтересів. Так само, як в минулому держави визначались здатністю вести війну або торгівлю (Hollifield, 2004). Разом з тим, у той час, як політики звинувачують контрабандистів і торговців людьми у численних смертях біженців при спробах перетнути кордони безпечних держав, більш широкий геополітичний контекст таких міграцій зазвичай ігнорується (Ryan, & Lopez, 2021).

Саме цей факт, судячи з міжнародної поведінки, окрім інших способів ведення гібридної війни, взяла на озброєння путінська Росія, намагаючись задовольнити імперські амбіції та посилити свої позиції як гравця міжнародних відносин, спочатку за рахунок менших сусідніх держав шляхом військового вторгнення, а потім і спричиняючи (прямо, чи опосередковано) міграційні кризи державам ЄС своєю участю у військових діях у Сирії на боці режиму Асада, чи інспірацією міграційного конфлікту Білорусі з Польщею, організованого режимом Лукашенки.

Переконавшись, що долаючи внутрішні (економічні, політичні, соціокультурні, а особливо, безпекові) наслідки важко контрольованої міграції у 2015-2016 рр. держави ЄС довгий час мали труднощі з прийняттям рішень на наднаціональному рівні та вглядали навіть дещо безпорадними, Росія задля розхитування ситуації в Євросоюзі вирішила повторити спробу «катаки мігрантами» на цей раз із території політично підконтрольної їй Білорусі шляхом заохочення «туристичних авіарейсів» з громадянами Близькосхідних та Африканських держав, які бажають потрапити на територію Євросоюзу. На польсько-білоруському кордоні з'являється феномен так званих "озброєних міграцій" (Eyal, 2021), коли сотні шукачів притулку опиняються затиснутими між озброєними групами, що їх супроводжували територією Білорусі до кордону з ЄС та провокували на агресивні протизаконні дії з порушення кордону з одного боку та польськими прикордонниками, що охороняють власну державу – з іншого. Створення таких «гарячих точок» на кордоні може слугувати прикладом специфічної форми урядової риторики, політики і практики, яка використовує мігрантів як засіб досягнення власних політичних цілей та є формою «некрополітики» у суспільствах, де державне керівництво вирішує, кому жити, а хто

має померти (Ryan, & Lopez, 2021). Характер правління Лукашенки у Білорусі демонструє саме такі риси «некрополітики» відносно власних громадян, а намагаючись заручитися підтримкою Путіна, виконуючи його побажання – і до громадян іноземних держав.

Адже, міграційні проблеми у країнах ЄС вплинули б не лише на внутрішньополітичну ситуацію країн ЄС, а й на їхні позиції у дипломатичних переговорах на важливі для Російської влади теми.

Чи не найголовнішою такою темою є Україна, суверенітет якої РФ порушила ще у 2014 році незаконною анексією Кримського півострова та спробою захопити увесь схід та південь України військовим шляхом. Попри те, що план Росії не вдалося реалізувати до кінця, подальші намагання знищити Україну як незалежну державу тривають і досі та продовжуватимуться доти, доки увесь цивілізований світ включно з Україною діючи злагоджено та солідарно, не дасть агресору чітко зрозуміти, чому, як висловився державний секретар США Ентоні Блінкен у інтерв'ю «The Wall Street Journal», одна країна не може вказувати іншій, яким має бути її вибір, у тому числі щодо того, з ким їй вступати в асоціації, і що зміна кордонів силою неприйнятна, оскільки вона підриває увесь міжнародний порядок, заснований на правилах, за якими ми живемо, і який зробив великий внесок у просування миру та безпеки. Якщо ж ці основоположні принципи заперечуватимуться, і це відбуватиметься безкарно, це підірве всю міжнародну систему (McBride, 2021), а переможців у цій грі не буде взагалі. І якщо Заходу не вдасться урезонити Путіна і він продовжить намагання обмежити український суверенітет, то вже завтра подібні конфлікти спалахуватимуть у всьому світі. Авторитарні режими загрожуватимуть демократіям, сильні – пригнічуватимуть слабких. Ми знову опинимося там, звідки пішли після перемоги над гітлерівським Рейхом у 1945 р. та після поразки Радянського Союзу у “холодній війні” у 1991 р. й зникнення “імперії зла” з політичної карти світу (Portnyukov, 2021). Адже, як зазначав Генрі Кіссінджер, світовий порядок залежить не лише від стабільного балансу сил, а й від відчуття легітимності, котрому сприяють інституції, створені для його підтримання (Kissinger, 2014).

Стосовно ж зовнішньої політики Євросоюзу в питаннях збереження статус-кво у розстановці політичних сил у світі, варто врахувати вплив пандемії коронавірусу на окремі країни ЄС та підірив довіри до європейських інституцій загалом у зв'язку з неготовністю медичних систем держав впоратися з кризою самотужки та відсутністю можливості централізовано

отримати необхідну підтримку за форс-мажорних обставин. Значну роль тут зіграла й демонстративна «солідарність» РФ, яка мала не кращу ситуацію з захворюваністю, у боротьбі з пандемією в Італії. Внаслідок такого кроку за результатами опитувань 2020 р. італійці довіряють Москві більше, ніж Брюсселю, вважаючи росіян своїми друзями. Такі тенденції не можуть не впливати на інші сфери суспільно-політичного життя, де прийняття політичних рішень відбувається з урахуванням емоційних настроїв серед населення та й самих політиків. Так, наприклад, міграційна політика є однією з таких сфер.

Емоції також є одним з ключових факторів деяких найважливіших внутрішньополітичних тенденцій, які ми спостерігаємо останніми десятиліттями у Європі, таких як зростання впливу популістських право-радикальних партій, у більшості своїй лояльних до Москви. Скажімо, партія "Альтернатива для Німеччини" (AfD) допомогла сформувати міграційну політику ЄС, сформулювавши набір норм, включно з "внутрішньою солідарністю" і "зовнішньою ворожістю", які мали важливий вплив, як на рівні внутрішньої політики Німеччини, так і в контексті формування політики ЄС.

Хоча зовнішня політика ЄС найчастіше розцінюється як раціональна й технократична в силу функціональної та бюрократичної природи цієї структури (Gürkan, & Terzi, 2021), на фоні світової пандемії ставлення до глобалізації змінюється. Переосмислюється й те, що раніше критикувалось. Заклики у сільськогосподарській сфері більше задіювати місцеве населення, тобто, те, чого довго домагалися критики міграції (консервативні, ультраправі партії), залишились без відповіді, бо місцеве населення не зголошувалось робити те, що робили іноземці. А мешканці місць паломництва туристів, які раніше були дуже критичними до міграції, кардинально змінили своє ставлення до туристів (Molodij, 2020).

Важливим аспектом протистояння зазіханням сучасної імперської Росії на увесь європейський континент є ефект пам'яті, що зберігся у народів країн Центрально-Східної Європи, які мали нагоду бути у складі СРСР, або входили у будь-які коаліції, чи співдружності з ним, та пізнали реальність того часу на власному досвіді. Переосмислені спогади про минуле є колективним досвідом країн, що пережили радянську окупацію, мають однаковість у політиці ЄС щодо відносин з Росією, першими чинять опір натиску Москви та підтримують Україну на міжнародному рівні своїми політичними заявами.

Не можна не зазначити, що нарощування агресії РФ на континенті має і зворотній

ефект для самої Росії. Її короткострокова вигода як результат гібридних маніпуляцій (у формі штучно створених міграційних криз) з намаганнями внести розкол та недовіру в раніше згуртовані суспільства, що до втручання Москви були однотайними в питаннях власної безпеки та добробуту, часто обертається довгостроковими втратами у вигляді санкцій та військової відсічі агресору. Утім, лише дипломатичного протистояння усього цивілізованого світу Росії наразі недостатньо, оскільки загроза миру та безпеці всього людства продовжує зростати. Оточивши Україну практично з усіх боків своїми військами та користуючись бездіяльністю української влади РФ спостерігає за реакцією Заходу. І у разі, якщо ця реакція виявиться недостатньо суворою, аби змусити Кремль відмовитись від своїх планів, геополітичні зрушення у світі будуть набагато масштабнішими, ніж ми досі уявляли.

Висновки.

Таким чином, конфлікт Росії та Заходу набуває досить загрозливої форми. Задля дестабілізації ситуації у країнах ЄС та, навіть, розпаду цього інтеграційного утворення РФ вдається до численних гібридних прямих і прихованих методів, у тому числі, організації масивного потоку мігрантів та шукачів притулку з уражених війною (не без участі там Росії) раніше успішних країн. Шляхом шантажу, маніпуляції та брехні РФ намагається заручитися підтримкою ключових держав Євросоюзу, щоб унеможливити однотайність прийняття рішень у цій структурі, що призводить до кризи довіри та відцентрових тенденцій у самому ЄС, де внутрішньо- та зовнішньополітичні рішення часто приймаються не без емоційної складової попри, здавалося б, доволі високий рівень бюрократії.

Яскравим прикладом втручання у внутрішні справи країн ЄС є також вплив Росії на результати референдуму щодо виходу Великої Британії з ЄС та на подальшу процедуру Brexit. Фінансування

та підтримка Росією популістських рухів у країнах Євросоюзу є ще одним важелем впливу на їх демократичні суспільства, що призводить до внутрішніх протиріч та антиміграційних настроїв у мононаціональних державах, викликаючи виступи активістів та заворушення як у столицях, так і в невеликих містечках у спокійних раніше регіонах Європи.

Використавши пандемію та політичну ситуацію у Білорусі на свою користь та наростивши військову присутність на усіх західних кордонах, Росія намагається шантажувати США, висловлюючи стурбованість щодо розширення НАТО на Схід. Як одвічний суперник Вашингтона Російська Федерація прагне послабити його позиції у світі через поширення дезінформації та залучаючи ті ж засоби гібридної війни, що й у Європі та Україні зокрема, про що можна було спостерігати під час президентства Д.Трампа. Утім, маючи певний досвід взаємовідносин з Росією, сучасна адміністрація Білого дому поки тримає руку на пульсі та відкидає найбільш небезпечні закиди Путіна.

Зрозумілим залишається, однак, що лише попередженнями та закликами наміри Кремля не спинити, то ж для уникнення серйозних наслідків свавілля Росії у Європі та світі вже сьогодні необхідно напрацювати злагоджені та рішучі кроки усього світового співтовариства з високим пріоритетом знешкодження планів агресора будь-якими можливими засобами, включно зі сприянням відновлення територіальної цілісності України.

Подальші розвідки у напрямку дослідження використання Російською Федерацією міграційного чинника в якості тиску на успішні та економічно розвинені держави були б доречними для формування комплексної картини гібридної загрози Кремля у неприхованому прагненні руйнування існуючого світового порядку та амбітних намірах переділу Європи та світу.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Молодій В. Яким може бути світовий порядок після пандемії? Zaxid.net : вебсайт. 2020. 3 черв. URL: https://zaxid.net/yakim_mozhe_buti_svitoviy_poryadok_pislya_pandemiyi_n1503110.

Портников В. Віталій Портников: Путін - політичний мрець. Еспресо : вебсайт. 2021. 8 груд. URL: <https://espresso.tv/vitaliy-portnikov-putin-politichniy-mrets>.

Adamson F. B., Tsourapas G. Migration Diplomacy in World Politics. International Studies Perspectives. 2019. Vol. 20. № 2. P. 113–128. DOI: <https://doi.org/10.1093/isp/eky015>.

Eyal J. The weaponisation of migrants - a new form of warfare. The Straits Times : website. 2021. Nov. 13. URL: <https://www.straitstimes.com/opinion/the-weaponisation-of-migrants-a-new-form-of-warfare>.

Gürkan S., Terzi Ö. Why emotions are key to understanding EU foreign policy. EUROPP LSE blog : website. 2021. Dec. 8. URL: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2021/12/08/why-emotions-are-key-to-understanding-eu-foreign-policy/>.

Heller R. More Rigor to Emotions! A Comparative, Qualitative Content Analysis of Anger in Russian Foreign Policy. Researching Emotions in International Relations: Palgrave Studies in International Relations / Eds.: M. Clément & E. Sangar. Palgrave Macmillan, Cham. 2018. P. 75-99. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-65575-8_4.

- Hollifield J. F. The Emerging Migration State. *International Migration Review*. 2004. Vol. 38. № 3. P. 885–912.
- Kissinger H. *World Order*. New York: Penguin Press, 2014. 432 p.
- McBride C. Blinken Calls China, Russia Efforts to Disrupt Global Order Serious Mistakes. *The Wall Street Journal* : website. 2021. Dec. 7. URL: <https://www.wsj.com/articles/blinken-calls-china-russia-efforts-to-disrupt-global-order-serious-mistakes-11638916960>.
- Ryan L., Lopez M. Bodies at borders: Why it is vital to humanise migrants. *EUROPP LSE blog* : website. 2021. Dec. 6. URL: <https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2021/12/06/bodies-at-borders-why-it-is-vital-to-humanise-migrants/>.
- Tsourapas G., Zartaloudis S. Using refugees as leverage? Greece and the instrumentalisation of the European migrant crisis. *EUROPP LSE blog* : website. 2021. Oct. 11. URL: <https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2021/10/11/using-refugees-as-leverage-greece-and-the-instrumentalisation-of-the-european-migrant-crisis/>.

REFERENCES

- Adamson, F. B., & Tsourapas, G. (2019). Migration Diplomacy in World Politics. *International Studies Perspectives*, 20(2), 113–128. Retrieved from <https://doi.org/10.1093/isp/eky015>.
- Eyal, J. (2021, November 13). The weaponisation of migrants - a new form of warfare. *The Straits Times*. <https://www.straitstimes.com/opinion/the-weaponisation-of-migrants-a-new-form-of-warfare>.
- Gürkan, S., & Terzi, Ö. (2021, December 8). Why emotions are key to understanding EU foreign policy. *EUROPP LSE blog*. Retrieved from <https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2021/12/08/why-emotions-are-key-to-understanding-eu-foreign-policy/>.
- Heller, R. (2018). More Rigor to Emotions! A Comparative, Qualitative Content Analysis of Anger in Russian Foreign Policy. In: M. Clément, & E. Sangar (Eds.), *Researching Emotions in International Relations* (pp. 75-99). Palgrave Studies in International Relations. Palgrave Macmillan, Cham. doi:10.1007/978-3-319-65575-8.
- Hollifield, J. F. (2004). The Emerging Migration State. *International Migration Review*, 38(3), 885–912.
- Kissinger, H. (2014). *World Order*. New York: Penguin Press.
- McBride, C. (2021, December 7). Blinken Calls China, Russia Efforts to Disrupt Global Order Serious Mistakes. *The Wall Street Journal*. Retrieved from <https://www.wsj.com/articles/blinken-calls-china-russia-efforts-to-disrupt-global-order-serious-mistakes-11638916960>.
- Molodiy, V. (2020, June 3). Yakym mozhe buty svitovyy poryadok pislya pandemiyi? [What can the world order be like after a pandemic?]. *Zaxid.net*. Retrieved from https://zaxid.net/yakim_mozhe_buti_svitoviy_poryadok_pislya_pandemiyi_n1503110.
- Portnykov, V. (2021, December 8). Vitaliy Portnykov: Putin - politychnyy mrety [Vitaly Portnikov: Putin is a political dead man]. *Espresso*. Retrieved from <https://espresso.tv/vitaliy-portnikov-putin-politichniy-mrety>.
- Ryan, L., & Lopez, M. (2021, December 6). Bodies at borders: Why it is vital to humanise migrants. *EUROPP LSE blog*. Retrieved from <https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2021/12/06/bodies-at-borders-why-it-is-vital-to-humanise-migrants/>.
- Tsourapas, G., & Zartaloudis, S. (2021, October 11). Using refugees as leverage? Greece and the instrumentalisation of the European migrant crisis. *EUROPP LSE blog*. Retrieved from <https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2021/10/11/using-refugees-as-leverage-greece-and-the-instrumentalisation-of-the-european-migrant-crisis/>.

Namoniuk Cheslava

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-8276-4105>, ndch.nchi@clouds.iir.edu.ua

Стаття надійшла / Article arrived: 11.12.2021

Схвалено до друку / Accepted: 30.12.2021